

УДК 37.043.2-056.2/.3

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-116-127>

ІНКЛЮЗИВНА КУЛЬТУРА ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИК ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

С. С. Рашидова

ORCID 0000-0002-2573-4276

У статті розкривається проблема формування інклюзивної культури у майбутніх педагогів як показника їхньої професійної культури; наголошується на актуальності формування інклюзивної культури у всіх учасників освітнього процесу і суспільства загалом, що визначає новий вектор його подальшого розвитку – рівноправне включення людей з обмеженими можливостями здоров'я в соціум.

Зазначено, що інклюзивна культура виражається в гуманному, толерантному, бережливому ставленні людей один до одного; будується на ідеях цінності кожної особистості, співпраці на основах партнерства; розуміється на створенні умов для розвитку усіх учасників освітнього процесу; спирається на інклюзивні цінності, які, в свою чергу, стають основою для інклюзивної освіти.

Автором розкриваються завдання формування інклюзивної культури здобувачів педагогічної освіти: формування мотивів інклюзивної діяльності, спрямованих на осмислення особливостей роботи з дітьми з особливими потребами та їх батьками; оволодіння сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок та компетенцій, необхідних для успішної роботи з дітьми та їх батьками в умовах інклюзивної освіти; готовність до самоконтролю та самооцінки в процесі інклюзивної діяльності. Констатується, що формування інклюзивної культури в освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти має бути спеціально організованим безперервним процесом, який побудовано на дотриманні певних інклюзивних цінностей: визнанні цінності різноманітності людей; відкритості освітньої організації для всіх учасників освітнього процесу; пріоритетності принципу рівноправності; цінності співробітництва та педагогічної підтримки в освітньому процесі.

У висновку підкреслюється, що цілеспрямоване формування інклюзивної культури в освітньому середовищі освітніх закладів, які готують педагогів, учителів, є важливою умовою як успішності включення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я в освітній процес, так і умовою для формування інклюзивної культури у майбутніх педагогів.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище, інклюзивна культура, формування інклюзивної культури, здобувачі педагогічної освіти, майбутні педагоги.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах реформування вищої освіти особливої актуальності набуває проблема розвитку інклюзивної культури здобувачів педагогічних закладів вищої освіти. Стрімкі зміни, що відбуваються у соціокультурному середовищі, істотно впливають на всі щаблі освіти, яка за своєю місією працює на майбутнє, закладаючи основи громадських змін і визначає розвиток суспільства. До сучасного освітнього середовища увійшов процес інклюзії та інклюзивної освіти, законодавчо закріплений законами «Про освіту», «Про вищу освіту». Сьогодні інклюзія, інтегруючись у всі сфери життя, вносить трансформаційні зміни у суспільні процеси і суспільні відносини, що визначає новий вектор подальшого розвитку суспільства – повноцінне включення людей з обмеженими можливостями здоров'я в соціум. Тому дослідницьке поле інклюзивної освіти постійно розширюється і оновлюється, з'являються нові аспекти та проблеми, які потребують вивчення, переосмислення та вирішення. Умовою вирішення пов'язаних з інклюзією питань є формування інклюзивної культури. А в основі інклюзивної культури, як і «інклюзивної освіти – гуманістичний принцип про цінність кожної людини» (Рашидов, Рашидова, 2019, с. 104). «Інклюзивна (включена) освіта передбачає забезпечення рівного доступу до освіти і рівних можливостей для всіх учнів, створення умов та врахування особливих потреб й індивідуальних особливостей» (там само).

Практика українських закладів освіти показує, що в процесі запровадження інклюзивної освіти виникає безліч проблем, зокрема соціальних, етичних, правових. Актуальною проблемою залишається формування толерантного, тактовного ставлення до людей з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я як у суспільстві в цілому, так і в освітній організації, зокрема (Ашиток, 2019; Губарь, 2023). Все це вимагає певної культури у суспільстві.

В даний час інклюзія, інклюзивна освіта є невід'ємними процесами сучасної системи освіти. Актуальність статті обумовлена розглядом проблеми формування інклюзивної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти як показника їхньої професійної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор. Теоретичні аспекти формування інклюзивної культури та інклюзивної компетентності

майбутніх педагогів досліджували вітчизняні науковці: С. Алюхіна, О. Боряк, І. Дмитрієва, А. Єкушевська, М. Колокольцев, Н. Пахомов, Є. Попова, С. Миронова, Т. Качалова, А. Шеманов, а також зарубіжні дослідники, як-от: М. Ейнскоу, Дж. Корбетт, М. Дарсі, Г. Зіглер, М. Форест, Н. Клегг, Д. Бішоп, Б. Крауф, Д. Річлер, Д. Кларк, Д. Фрайз, Д. Попойнт.

Аналіз цих досліджень свідчить про те, що одним із основних актуальних напрямів є всебічне вивчення саме феномену інклюзивної культури, яка входить до кола питань активного обговорення в психолого-педагогічній, соціальній літературі. Сучасне суспільство неможливо уявити без включення до соціального життя людей з інвалідністю, людей з обмеженими можливостями в здоров'ї, а отже суспільство і кожна окрема людина має оволодіти інклюзивною культурою.

Проблема, що розглядається, широко представлена на науково-практичних конференціях, форумах, семінарах та круглих столах, де науковці констатують, що інклюзивна культура «охоплює життя суспільства загалом, функціонування окремих його інститутів, а також може використовуватись для характеристики особистісних якостей окремої людини» (Малишевська, 2016).

Науковці вивчають і аналізують закони і підзаконні акти, що закладають нормативно-правову базу інклюзивної освіти. Правовим основам інклюзивної освіти, зокрема, присвячена робота С. Рашидова і С. Рашидової, які підкреслюють: «Освіта як соціальний інститут і суспільні відносини разом з національним законодавством регулюються міжнародними актами. Правова база інклюзивної освіти була закладена досить давно в документах міжнародного права, багато з яких ратифіковані Україною» (2019, с.104). Важливість інклюзивної освіти підтверджена низкою нормативно-правових актів, зокрема, Указом Президента України № 344/2013 від 25 березня 2013 р. «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Законом України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання», Постановою КМ України від 15.09. 2021 № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» тощо, які доводять право на загальну доступність та обґрунтовують необхідність навчання осіб з особливими освітніми потребами в різних типах закладів освіти.

Відомо, що соціальне життя неможливе без включення людини до будь-якого колективу чи організації, без дотримання певної культури цієї організації. Під культурою організації розуміються «цінності, уявлення та норми, притаманні конкретній організації та визначають порядок та стиль взаємодії її учасників в ім'я досягнення спільних цілей» (Миронова, 2016).

Педагогічна практика показує, що більшість вчителів загальноосвітньої школи недостатньо підготовлені до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти, виявляється відсутність певних професійних компетенцій вчителів щодо роботи в інклюзивному середовищі, недооцінюється важливість підвищення професійної компетентності в галузі інклюзивної освіти, виявляються певні психологічні бар'єри. Отже, виникає потреба у реформуванні та оновленні психолого-педагогічної та предметної підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзії. При цьому слід врахувати, що професійна підготовка здобувачів педагогічної освіти має сприйматися як цілісне особистісне утворення, що інтегрує мотиваційну, змістовну, операційну та рефлексивну складові (Рассказова, 2012).

Підготовка до професійної діяльності полягає у засвоєнні як психолого-педагогічних, предметних, так і спеціальних знань, професійних умінь, дій. Професійна компетентність має проявлятися у зрілих соціальних відносинах, у сформованості професійно-значущих якостей відповідальної особистості. Навчання всіх дітей одночасно (зі звичайними та дітьми з особливими освітніми потребами), створення умов для їх ефективної самореалізації та соціалізації вимагають від педагога відповідних компетенцій у сфері інклюзивної педагогічної діяльності (Пахомова, 2012). Такий педагог має сповідувати ідеї гуманістичної психології та педагогіки; емпатійно ставитись до дітей; вміти здійснювати постійний моніторинг освітнього процесу та діагностику сформованості умінь, навичок та компетенцій, якостей особистості учнів; включати до змісту навчання та навчальної діяльності (незалежно від навчального предмету) загальнолюдські гуманістичні цінності; виявляти та підтримувати сильні сторони особистості школяра; використовувати індивідуальні форми навчальної та виховної роботи з учнями у поєднанні з колективними тощо (Жилка, 2018).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом із достатньою кількістю робіт і уваги суспільства до інклюзії та інклюзивної освіти, інклюзивна культура суспільства, інклюзивна культура особистості й особливо інклюзивна культура педагога до поки не є досконалою, а іноді демонструють доволі низький рівень, а тому потребують особливої уваги щодо їх вивчення, наукового осмислення і практичного виявлення.

Метою статті є актуалізація феномену інклюзивної культури, формування інклюзивної культури у студентів педагогічних спеціальностей як складової їх професійної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Дослідницьке поле інклюзивної

освіти постійно розширюється, з'являються нові аспекти та питання для вивчення. І, природно, таке включення буде успішним, якщо у соціумі буде порозуміння, підтримка та співпраця усіх суб'єктів освітнього процесу (Таланчук, Кольченко, Нікуліна, 2004). Серед основних напрямів інклюзії – розробка інклюзивної політики; розвиток інклюзивної практики; створення інклюзивної культури. При цьому процес формування інклюзивної культури є підґрунтям для реалізації як інклюзивної практики, так і інклюзивної політики (Шеманов, Єкушевська, 2018).

Поняття культура досить багатозначне і визначається відповідно до сфери людської життєдіяльності. У гуманітарних дослідженнях культура трактується як система різних суспільних відносин, за якої суб'єкт передає особистості знання, навички, поняття про норми та цінності. В контексті філософських наук культура – це сукупність досягнень суспільства у його матеріальному та духовному розвитку, що використовується суспільством і становить культурні традиції для подальшого прогресу людства.

Інклюзивна культура охоплює життя суспільства загалом, функціонування окремих його інститутів, а також це поняття можна використовувати і для характеристики особистісних якостей окремої людини (Там само). Для інклюзивної культури притаманна цінність кожної особистості, ба більше, вона є основою загальних досягнень. В основі інклюзивної освіти – інклюзивні цінності, які, в свою чергу, стимулюють інклюзивну освіту. До основних принципів інклюзивної культури відносимо: гуманність, взаємодопомогу, доступність, захист, інформування, залучення, приналежність до спільноти, співпраця і партнерство між учасниками освітнього процесу, педагогічний оптимізм тощо.

Таким чином, інклюзивна культура особистості педагога – це особливий світогляд, частина загальної культури особистості, професійної культури, що створює унікальний мікроклімат довіри, особливу атмосферу поваги і толерантності, дбайливого відношення до людини, до її інакшості, що постає фундаментальною основою для створення культури інклюзивного суспільства. Інклюзивну культуру майбутніх педагогів можна визначити як інтегративне явище, що складається із таких складових, як-от: аксіологічної (загальнолюдські цінності, цінності інклюзії), особистісно/професійно-комунікативної (саморозвиток і самоорганізація, гуманістична спрямованість, професійно-значущі якості, комунікативні та організаторські здібності), когнітивно-світоглядної (висока здатність до навчання і пізнання протягом життя).

Слід зазначити, що у широкому значенні інклюзивна культура передбачає повну та успішну інтеграцію осіб з обмеженими можливостями

життєдіяльності послідовно у навчальну та подальшу трудову діяльність. Саме інклюзивна культура відображає психологічний клімат колективу, в якому панує повага, рівність та позитивне визнання відмінностей. Тому інклюзивна культура має розглядатися як основа, перший етап формування готовності студентів педагогічних ЗВО до роботи в інклюзивному освітньому середовищі (Картава, 2012).

Важливо відзначити, що отримання якісної освіти на будь-якому ступені навчання й ефективної соціальної та психологічної адаптації в соціумі необхідно не тільки дітям з обмеженими можливостями здоров'я, щоб активно вступати у взаємодію з іншими дітьми, але й не менш важливим є дане спілкування для дітей, які не мають обмежень у своєму розвитку та здоров'ї. Не викликає сумніву, що повага до кожного, гуманне ставлення, емпатія та чуйність важливі для будь-якої людини. Тому інклюзивна культура має інтегруватись у весь освітній простір, будь-якої освітньої організації, її мають дотримуватися всі учасники освітнього процесу, що є важливою основою розвитку інклюзивного середовища. Проте сьогодні спостерігаємо, що практичній підготовці майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти в закладах вищої освіти з підготовки педагогів і вчителів приділяється недостатня увага. У сучасних програмах з педагогіки та методик навчання часто відсутні розділи, пов'язані з інклюзивною освітою. З урахуванням цього, вбачаємо за необхідне включати окремі питання інклюзії, інклюзивної освіти, інклюзивної культури в лекції та семінарські заняття з педагогіки, а також моделювати освітню діяльність майбутніх педагогів з дітьми з особливими освітніми потребами та їх батьками. Крім того, постає необхідність розробки спеціальних курсів, створення і використання в будь-якій навчальній дисципліні навчально-соціальних завдань (ситуацій) різної складності, пов'язаних з інклюзивним навчанням та іншими питаннями інклюзії. А згодом – необхідність планування та моделювання підготовки майбутніх викладачів у галузі інклюзивної освіти.

Отже, інклюзивна культура педагога не можлива без компетентності в організації освітнього процесу, який включає навчання, виховання і розвиток осіб з особливими освітніми потребами. Тому метою формування інклюзивної освіти є набуття здобувачами інклюзивної компетентності через освоєння знань про організацію інклюзивного освітнього середовища. Програма підготовки складається з таких розділів, як-от: педагогіка та психологія інклюзивної освіти; проектування індивідуальних освітніх програм та маршрутів для осіб з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти; психолого-педагогічні засади формування інклюзивної культури педагога.

Задля ефективності процесу формування інклюзивної культури у майбутніх педагогів, крім традиційних форм і методів, проводяться диспути на актуальні теми, круглі столи, організуються і впроваджуються ділові ігри, створені задля вироблення підходів формування інклюзивних цінностей у здобувачів освіти, широко використовуються рішення кейс-завдань. Особливий інтерес у студентів викликають написання есе на тему «Чи легко бути несхожим на інших...» та аналіз кінофільмів для вирішення завдань формування інклюзивної культури. Обов'язковим видом діяльності є розробка програми для загальноосвітньої школи, спрямованої на формування інклюзивної культури. Ця програма розробляється групами, захищається і здійснюється реалізація в загальноосвітній організації під час педагогічної практики. Дієвою формою роботи з формування інклюзивної культури є проведення серії заходів та проєктів, присвячених Міжнародному дню інвалідів, які розробляють та проводять самі студенти. Значним процесом є спільна підготовка та проведення заходів, реалізація проєктів. Безцінною є й спільна участь студентів у волонтерській діяльності. Організація та проведення акцій, свят та заходів дозволяють студентам проживати нестандартні ситуації, які вимагають від них прояву взаємопідтримки та взаємодопомоги (Роганова, 2013).

Формування інклюзивної культури є багатоплановим завданням, вирішення якого спрямоване на значне розширення меж освітнього простору освітньої організації, у тому числі і педагогічного ЗВО. Під формуванням інклюзивної культури слід розуміти побудову такого освітнього простору, в якому кожен учасник освітнього процесу буде почуватися комфортно, де людина розуміє, що її шанують та цінують. Цей процес передбачає: набуття знань з інклюзивної культури, формування ціннісної свідомості і ціннісного ставлення з урахуванням принципів інклюзії, отримання досвіду спільної діяльності, позитивного ставлення до кожного.

Інклюзивна культура у педагогічному ЗВО має відмінну систему взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу, що включає професорсько-викладацький склад, здобувачів освіти, адміністративно-управлінський персонал та соціальних партнерів, громадські організації. Дана система функціонує на основі прийнятих інклюзивних цінностей та принципів інклюзивної освіти. В інклюзивному освітньому середовищі швидше та ефективніше формуються моральні норми та правила життєдіяльності у всіх учасників освітнього процесу на основі механізмів соціалізації: наслідування та ідентифікації. Тому місією педагогічного ЗВО можна визначити створення відкритого простору можливостей професійно-особистісного розвитку студентів, викладачів та співробітників: від особистого успіху до успішного ЗВО на користь суспільству.

Серед ключових цінностей можна виділити: освіту та розвиток особистості, індивідуальність та унікальність, успішність та цілеспрямованість, рівність, права та свободи особистості, підтримку та повагу, співпереживання тощо. Зазначені цінності можливо використовувати і як основні критерії оцінки інклюзивної діяльності ЗВО, і для виявлення ступеня готовності всіх учасників освітнього процесу до здійснення інклюзивної освіти. Подана система цінностей дозволяє створити надійну основу інклюзивної культури освітньої організації. Власне і сама поведінка кожної людини визначається соціальними нормами та цінностями, тобто становить частину інклюзивної культури.

Отже, нами з'ясовано, що інклюзивна культура виражається в гуманному, толерантному, бережливому ставленні людей один до одного; будується на ідеях цінності кожної особистості, співпраці на основах партнерства, створенні умов для розвитку усіх учасників освітнього процесу; спирається на інклюзивні цінності, які, в свою чергу, стають основою для інклюзивної освіти.

Висновки. Узагальнюючи все сказане вище, можна зробити висновок, що інклюзивна культура є важливою складовою інклюзивної освіти, суть якої полягає в ціннісному ставленні до осіб з обмеженими можливостями здоров'я, з особливими освітніми потребами. Формування інклюзивної культури в освітньому середовищі будь-якої освітньої організації є складним та суперечливим процесом, що передбачає прийняття та поділ цінностей інклюзії, розуміння всіх особливостей інклюзивної освіти. Несформованість інклюзивної культури негативно позначається на самому освітньому процесі та його результатах. Можна створити ідеальні умови для навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я на всіх щаблях освіти, але виключити людський фактор неможливо. Таким чином, інклюзивна культура – це необхідність і потреба сучасних освітніх закладів, особливо це актуально в підготовці здобувачів вищої освіти з педагогічних спеціальностей, від яких надалі буде залежати вирішення цього завдання в професійному педагогічному просторі. Формування інклюзивної культури в освітньому середовищі педагогічного ЗВО має бути безперервним процесом, побудованим на дотриманні таких інклюзивних цінностей, як-от: визнання цінності різноманітності людей; відкритості освітньої організації всім здобувачам освіти; пріоритетності принципу рівноправності; цінності співробітництва в освітньому процесі сучасного педагогічного закладу вищої освіти і всіх закладів, що причетні до підготовки педагогів, учителів.

Література

1. Ашиток Н. Суперечності становлення інклюзивної освіти в Україні. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (178), С. 1–5.
2. Губарь О. Рівень сформованості інклюзивної культури суспільства в сучасних умовах. *Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни* : матеріали ІХ міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Київ, 2023. С. 117–121. URL: <https://ispukr.org.ua/articles/23/2023%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97.pdf> (дата звернення: 24.11.2024).
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому закладі і: метод. рек. ; уклад. Ю.А. Картава). Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2014 (2-е вид., випр. і доп.). 64 с.
4. Жилка О. Основні правила етичного спілкування з людьми з особливими потребами: година спілкування з елементами тренінгу для учнів 4-го класу. *Дитина з особливими потребами*. 2018. № 7 (43). С. 15–18.
5. Малишевська І.А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2016. №3. С. 19–26.
6. Миронова С. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, 2016. 164 с.
7. Пахомова Н. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ: монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2012. 346 с.
8. Рассказова О.І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія. Харків: ФОП Шейніна О. В. 2012. 468 с.
9. Рашидов С., Рашидова С. Правові основи інклюзивної освіти. *Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: європейський вектор, українські реалії*: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. С. 104-106.
10. Роганова М. В. Духовні основи інклюзивної освіти та реабілітації студентів з особливими освітніми потребами в умовах вищого навчального закладу. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 5-6. С. 46-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2013_5-6_7 (дата звернення: 15.11.2024).
11. Таланчук П.М., Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі : навчально-методичний посібник. Київ: Соцінформ. 2004. 45 с.
12. Шеманов А., Єкушевська А. Формування інклюзивної культури при реалізації інклюзивної освіти: виклики і досягнення. *Сучасна зарубіжна психологія*. 2018. Т. 7 (1). С. 29–37. URL: https://www.researchgate.net/publication/325372864_Formation_of_inclusive_culture_in_the_implementation_of_inclusive_education_challenges_and_achievements (дата звернення: 25.11.2024).

References

1. Ashytok N. (2019). Superechnosti stanovlennia inkliuzyvnoi osvity v Ukraini. [Contradictions in the development of inclusive education in Ukraine]. *Molod i rynek*, № 1 (178), S. 1–5 (ukr).
2. Hubar, O. (2023). Riven sformovanosti inkliuzyvnoi kultury suspilstva v suchasnykh umovakh [The level of formation of the inclusive culture of society in modern conditions]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy v umovakh myru i viiny* : materialy IX mizhnar. konhresu zi spetsialnoi pedahohiky ta psykholohii. Kyiv, pp. 117–121 Retrieved from: <https://ispukr.org.ua/articles/23/2023%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97.pdf> (date of appeal: 24.11.2024) (ukr).
3. Dity z osoblyvymy potrebamy u zahalnoosvitnomu zakladi: metod.rek. (2014) [Children with special needs in a general education institution: method. rec.] ; (uklad. Yu.A. Kartava). Sumy: Vyd-vo SumDPU im. A.S.Makarenka (2-e vyd., vypr. i dop.). 64 str. (ukr).
4. Zhylka, O. (2018). Osnovni pravyla etychnoho spilkuvannia z liudmy z osoblyvymy potrebamy: hodyna spilkuvan-nia z elementamy treninhu dlia uchniv 4-ho klasu [Basic rules of ethical communication with people with special needs: an hour of communication with training elements for 4th grade students]. *Dytyna z osoblyvymy potrebamy*, no 7 (43), pp. 15–18 (ukr).
5. Malyshevska I.A. (2016). Inkliuzyvne osvitnie seredovyshche: heneza poniattia. [Inclusive educational environment: the genesis of the concept.] *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, №3. S. 19–26 (ukr).
6. Myronova, S. (2016). Pedahohika inkliuzyvnoi osvity [Pedagogy of inclusive education]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni I. Ohiiienka, 164 p (ukr).
7. Pakhomova, N. Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky lohopediv u VNZ [Theory and practice of professional training of speech therapists in universities]. Poltava: PNPU imeni V.H. Korolenka. 346 p (ukr).
8. Rasskazova O.I. (2012). Rozvytok sotsialnosti uchniv v umovakh inkliuzyvnoi osvity: teoriia ta tekhnolohiia [Development of students' sociality in inclusive education: theory and technology]: monohrafiia. Kharkiv: FOP Sheinina O. V. (ukr).
9. Rashydov S., Rashydova S. (2019). Pravovi osnovy inkliuzyvnoi osvity [Legal foundations of inclusive education]. *Sotsialne partnerstvo v inkliuzyvni osviti: yevropeyskyi vektor, ukraïnski realii*: zb. nauk. prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Izmail: RVV IDHU. S. 104-106 (ukr).
10. Roganova M. V. (2013). Dukhovni osnovy inkliuzyvnoi osvity ta reabilitatsii studentiv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh vyschoho navchalnogo zakladu [Spiritual foundations of inclusive education and rehabilitation of students with special educational needs in higher education institutions]. *Osvita ta pedahohichna nauka*. № 5-6. S. 46-52 Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2013_5-6_7 (date of appeal: 15.11.2024) (ukr).
11. Talanchuk P.M., Kolchenko K.O., Nikulina H.F (2004). Suprovid navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy v intehrovanomu osvitnomu seredovyshchi [Supporting the

learning of students with special needs in an integrated educational environment] : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Sotsinform. 45 s (ukr).

12. Shemanov, A., Yekushevska, A. (2018). Formuvannia inkliuzyvnoi kultury pry realizatsii inkliuzyvnoi osvity: vyklyky i dosiahnennia [Formation of an inclusive culture during the implementation of inclusive education: challenges and achievements]. *Suchasna zarubizhna psykholohiia*. no 7(1), S. 29–37 Retrived from: https://www.researchgate.net/publication/325372864_Formation_of_inclusive_culture_in_the_implementation_of_inclusive_education_challenges_and_achievements (date of appeal: 25.11.2024) (ukr).

INCLUSIVE CULTURE OF TEACHER EDUCATION STUDENTS AS AN INDICATOR OF THEIR PROFESSIONAL CULTURE

S. S. Rashydova

The problem of forming an inclusive culture in future teachers as an indicator of their professional culture is revealed in the article. The relevance of forming an inclusive culture in every participants of the educational process and society as a whole is emphasized. It determines a new vector of its further development - the equal inclusion of people with disabilities in society.

It is stated that inclusive culture is expressed in a humane, tolerant, and caring attitude of people towards each other. It is built on the ideas of each individual's value, cooperation on the basis of partnership. The inclusive culture is understood as creating conditions for the development of all participants in the educational process; is based on inclusive values, which, in turn, become the basis for inclusive education.

The authors reveal the tasks of forming an inclusive culture of pedagogical education applicants. They are regarded as the formation of motives for inclusive activity which aimed at understanding the characteristics of working with children with special needs and their parents, mastering a set of special knowledge, skills, abilities and competencies necessary for successful work with children and their parents in inclusive education and encouraging self-control and self-assessment in the process of inclusive activities.

It is stated that the formation of an inclusive culture in the educational environment of pedagogical institutions of higher education should be a specially organized continuous process. It is built on the observance of certain inclusive values such as the recognition of the value of human diversity, openness of the educational organization for all participants in the educational process, the priority of the principle of equality, the value of cooperation and pedagogical support in the educational process.

In the conclusion it is emphasized that the purposeful formation of an inclusive culture in the educational environment of educational institutions that train educators and teachers is an important condition for both the successful inclusion of students with special educational needs and health disabilities in the educational process, and the formation of an inclusive culture in future educators.

Keywords: *inclusion, inclusive education, inclusive educational environment, inclusive culture, formation of an inclusive culture, pedagogical education students, future teachers.*

Рашидова Світлана Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНІПБ України імені В. О. Сухомлинського (м. Київ, Україна). E-mail: svetlana101068@gmail.com

Rashydova Svitlana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Researcher of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: svetlana101068@gmail.com